

SENI PERSEMBAHAN KUDA KEPANG DARI PERSPEKTIF TERMINOLOGI

*(KUDA KEPANG PERFORMANCE ART FROM
TERMINOLOGICAL PERSPECTIVE)*

Nur Azimah Mohd Bukhari
Puteri Roslina Abdul Wahid
Nurul Haniza Samsudin
Akademi Pengajian Melayu
Universti Malaya
50603 Kuala Lumpur

Email: azimah_bukhari09@um.edu.my
puteri61@um.edu.my
haniza_85@um.edu.my

(Dihantar: 7 Ogos 2020; Diterima: 25 Oktober 2020)

Abstrak

Makalah ini bertujuan untuk melihat terminologi sebagai penjana ilmu pengetahuan dan pengembangan kearifan masyarakat setempat dalam tarian budaya Melayu, khususnya persembahan seni tari kuda kepang. Persembahan kuda kepang ialah seni persembahan Melayu yang tergolong dalam seni tari yang melibatkan pemuzik, ketua penari, dan penari. Kuda kepang ialah patung anyaman berbentuk seperti seekor kuda tanpa kaki. Kebiasaannya dipersembahkan majlis majlis keramaian sempena menyambut orang kenamaan, perkahwinan dan hari perayaan. Sebahagian besar pembentukan istilah dalam tarian budaya Melayu khususnya, kuda kepang berlaku secara spontan oleh masyarakat tempatan. Berdasarkan pendekatan Teori Umum Terminologi dan Sosioterminologi, didapati bahawa penggunaan istilah dipengaruhi oleh perubahan sosial masyarakat penutur yang mempunyai kaitan dengan jati diri budaya penuturnya. Penulis telah mengumpulkan 52 istilah berdasarkan konsep asas alat. Berdasarkan klasifikasi istilah dari segi hubungan konsep pula, pengkaji menerapkan konsep yang dikemukakan oleh Wuster (Felber, 1995), yang melibatkan hubungan logik, ontologi, asosiatif dan campuran. Dalam konteks pembentukan budaya ilmu, kewujudan istilah dalam pelbagai

bidang ilmu menjadi simbol telah berlakunya proses intelektualisasi dalam bahasa Melayu dan sewajarnya keutuhan bahasa Melayu sebagai bahasa ilmu dipertahankan. Dapatan kajian ini turut melibatkan cara membina glosari seni persembahan kuda kepang untuk memudahkan pengkaji bidang atau individu yang berminat dengan tarian kuda kepang membuat rujukan.

Kata Kunci: Terminologi, Tari Kuda Kepang, Seni Persembahan, Budaya Melayu, Perubahan Sosial

Abstract

This paper aims to look at the terminology as a tool to generate knowledge and the development of local wisdom of the Malay cultural dances, namely the kuda kepang dance. The Malay performing arts belongs to the art of dance that involves musicians, leader of the dancers, and dancers. A kuda kepang is a woven statue shaped like a horse without legs. This dance is usually performed at ceremonies in conjunction with celebrating dignitaries, wedding and festive days. Most of the coining of the term in the Malay cultural dances, kuda kepang occurred spontaneously by the local people. Based on the General Theory of Terminology and Socioterminology, it is found that the use of the term is influenced by the social changes of the speaker community that have to do with the cultural identity of the speaker. The researchers have collected 52 terms based on the basic concepts of tools. Based on the classification of terms in terms of conceptual relationship, the researcher applies the concept system introduced by Wuster (Felber, 1995), namely, logical, ontology, associate and mixed. In the context of the establishment of a culture of knowledge, the existence of the term in various fields of knowledge has become a symbol of the process of intellectualization in Malay and accordingly integrity of the Malay language as the language of knowledge is maintained. The findings of this study also provides knowledge as to how to build a glossary of performing arts of kuda kepang to facilitate researchers or individuals who are interested in kuda kepang dance as a reference.

Keywords: Terminology, Kuda Kepang Dance, Performance Art, Malay Culture, Social Change

1.0 Pengenalan

Dalam kalangan masyarakat Melayu, kesenian boleh dibahagikan kepada empat bahagian utama, iaitu seni rupa (ukiran), seni suara (nyanyian), seni gerak (tarian) dan permainan tradisional. (Sabzali Musa Kahn, 2011). Seni persembahan Melayu menyatukan seni suara (nyanyian) dan seni gerak (tarian) yang merupakan salah satu komponen budaya, antaranya ialah makyung, wayang kulit, dikir barat, ulik mayang, kuda kepang dan lain-lain. Persembahan kuda kepang ialah seni persembahan Melayu yang tergolong dalam seni tari yang melibatkan pemuzik, ketua penari, dan penari. Kuda kepang ialah patung anyaman berbentuk seperti seekor kuda tanpa kaki. Kebiasaannya dipersembahkan majlis majlis keramaian sempena menyambut orang kenamaan, perkahwinan dan hari perayaan. Secara ringkasnya, persembahan kuda kepang yang asli melakukan pemujaan semangat oleh ketua penari bagi menaikkan semangat (spiritual) penari yang berkarya melalui bantuan muzik gamelan. Kehebatan kumpulan tarian kuda kepang masih ditonjolkan dalam beberapa acara rasmi dan tidak rasmi sehingga ke hari ini kerana seni ini telah diiktiraf oleh Jabatan Kebudayaan dan Kesenian Negeri Johor sejak tahun 1971 lagi. Jabatan ini telah mengiktiraf kuda kepang sebagai warisan kesenian rakyat khasnya, masyarakat Johor. Penekanan yang diberikan oleh jabatan ini adalah bertujuan untuk memelihara warisan ini supaya tidak pupus ditelan arus pemodenan (Sharifah Syahirah Syed Othman, 2014: 24-25). Pengurus Persatuan Warisan Seni Johor, Mohd. Yazid Sabtu mengatakan bahawa kuda kepang terkini bukanlah seperti persembahan pada tahun 1940an yang dikatakan mempunyai unsur kurafat dan syirik. Persembahan kuda kepang zaman moden sudah bersih daripada

unsur-unsur tersebut. Persembahan ini dikatakan persembahan untuk acara rasmi yang digelar sebagai tarian "Menjunjung Kasih". (*Berita Harian*, 6 November 2019).

Makalah ini bertujuan untuk melihat terminologi sebagai penjana ilmu pengetahuan dan pengembangan kearifan masyarakat setempat dalam tarian budaya Melayu, khususnya persembahan seni tari kuda kepang. Kearifan tempatan merupakan pengetahuan yang terkumpul dalam amalan komuniti di sesebuah kawasan (Mohd Jirey Kumalah et al. 2015, p.116). Menurut orang Jawa yang memberikan makna bagi 'jaran' ialah kuda, manakala 'kepeng' merujuk kepada anyaman. Bagi masyarakat Jawa panggilan bagi kuda kepang yang popular ialah jaran kepang kerana pertunjukan yang dipersembahkan ialah menggunakan anyaman kuda (Warisan Johor, [acebook.com/WarisanJohor/posts/](https://www.facebook.com/WarisanJohor/posts/)). Sebahagian besar istilah terbentuk secara spontan oleh masyarakat setempat serta pengalaman mereka berinteraksi dengan persekitaran semula jadi. Masyarakat Melayu mempunyai hasil kreatif yang begitu menarik dalam seni pertukangan tangan, seni persembahan dan sebagainya. Oleh itu, ilmu pengetahuan dan kearifan masyarakat setempat adalah berguna dan relevan untuk dikumpulkan sebagai langkah pemeliharaan dan ahli terminologi harus bekerja keras untuk mencungkil segala istilah mengenai kehebatan orang Melayu dalam pelbagai bidang. Sebahagian besar pembentukan istilah dalam tarian budaya Melayu khususnya, kuda kepang berlaku secara spontan oleh masyarakat tempatan. Berdasarkan pendekatan teori umum terminologi dan sosioterminologi, didapati bahawa penggunaan istilah dipengaruhi oleh perubahan sosial masyarakat penutur yang mempunyai kaitan dengan jati diri budaya penuturnya.

Kearifan masyarakat setempat dalam tarian kuda kepong mampu mencerminkan jati diri masyarakat Melayu, usaha-usaha mengumpul istilah berkaitan bahan, proses dan alat daripada tarian kuda kepong perlu dilakukan. Terminologi atau peristilahan merupakan aspek penting dalam pembinaan bahasa Melayu, khususnya dalam usaha meningkatkan taraf dan memantapkan bahasa Melayu sebagai bahasa ilmu. Terminologi dinyatakan oleh Richards (1985, p.290) sebagai item leksikal khusus yang muncul dalam sesuatu bidang atau disiplin khusus. Pengumpulan istilah dalam kajian ini menggunakan pendekatan teori umum terminologi dan sosioterminologi. Pendekatan ini bertujuan untuk mengangkat semula bidang terminologi kembali kepada prinsipnya supaya menggunakan bahasa yang bersifat sebenar (Temmerman, 2000 p.31). Pendekatan sosioterminologi ini lebih bersifat autentik kerana kajian berkaitan istilah dibuktikan dengan kerja-kerja pengumpulan data di lapangan. Penggunaan pendekatan deskriptif juga menekankan pengaplikasian sistem konsep dan membenarkan istilah yang bersifat sinonim dan polisemi. Oleh itu, fokus tulisan ini menghubungkan dua bidang, iaitu seni persembahan kuda kepong dan terminologi yang memperlihatkan unsur bahasa dan budaya saling berkait.

2.0 Ikhtisar Kosa Ilmu Seni Persembahan Kuda Kepang dan Terminologi

Cut Marzakina, Tri Supadmi dan Nurlaili (2017) yang bertajuk *Intrance dalam Tari Kuda Kepang pada Sanggar Seni Meukar Budaya di Kecamatan Tadu Raya Kabupaten Nagan Raya* yang bertujuan untuk melihat *intrance*, tatacara ritual serta bentuk kerasukan yang terjadi dalam tarian kuda kepong. Mereka menggunakan pendekatan

kualitatif deskriptif, iaitu melalui teknik pengumpulan data secara pemerhatian, temu bual dan dokumentasi. Hasil kajian mendapati *in trance* dalam tarian kuda kepang pada sanggar seni meukar budaya terjadi dalam beberapa tahap, antaranya proses sebelum terjadinya *in trance*, perilaku kerasukan, bentuk penyajian dan perilaku penari *in trance*. Bagi proses sebelum terjadinya *in trance*, iaitu ritual proses pemandian kuda kepang serta peralatan muzik. Seterusnya, bentuk penyajian terbahagi kepada tiga bahagian, iaitu penyajian karawitan sebelum memulakan tarian kuda kepang, bahagian inti atau tengah dan bahagian akhir. Antara perilaku penari sebelum terjadinya *in trance*, iaitu gerak awal/ gerak kirik, gerak kedua/ gerak angkatan kiprah, gerak ketiga/ gerak bapangan, manakala gerak penari yang mengalami *in trance* seperti gerak kera dan gerak harimau.

Bagi perilaku penari *in trance* seperti makan ayam mentah, minum darah segar, mengupas kelapa menggunakan gigi, makan kemenyan, minum air kembang dan mengangkat pohon sawit. Peringkat akhir merupakan peringkat penyembuhan, iaitu pawang menyembuhkan penari yang mengalami *in trance* dengan cara membacakan ayat-ayat Al-Quran seperti ayat kursi dan ada juga penari hanya boleh disembuhkan sekiranya memenuhi permintaannya. Oleh itu, mereka mendapati fungsi *in trance* dalam tarian kuda kepang adalah sebagai hiburan kepada masyarakat serta memperkenalkan mengenai keunikan tarian kuda kepang yang menggambarkan gerakan-gerakan kuda.

Mohd. Effizan Wahid (2011) dalam kajiannya bertajuk “Tarian Kuda Kepang: Satu Kajian Semiologi dan perkaitannya dengan masyarakat” telah membentangkan penelitian semiologi melalui falsafah seni tari kuda kepang. Semiologi merupakan kajian tiga aspek utama, iaitu tanda dalam diri sendiri, kod atau sistem tanda tempat tersebut diorganisasi

kan oleh kebudayaan tempat kod-kod berserta tanda tersebut berfungsi. Beliau memfokuskan kepada kajian nilai estetika yang terkandung dalam falsafah tari kuda kepong sekaligus menghuraikan nilai-nilai tersebut dalam bentuk makna dan tanda, hasil daripada motif, gerak, serta kod-kod yang terkandung dalam persembahan seni tari kuda kepong. Penulisan mengenai falsafah bertujuan memberikan gambaran penuh kepada masyarakat betapa pentingnya pengetahuan mengenai aspek-aspek yang berkaitan dengan kosmologi, metafizik dan ontologi yang perlu dihuraikan secara kognitif agar tidak membatasi hukum syarak dan falsafah dalam ajaran agama terutamanya ajaran asas Islam. Beliau juga membincangkan kehidupan dan perilaku masyarakat setempat melalui implementasi serta pengaruh daripada kepercayaan dalam sesuatu persembahan tari kuda kepong.

Roslina Abu Bakar (2014) dalam kajiannya yang bertajuk *Tarian Kuda Kepang: Animisme dalam Kesenian Masyarakat Jawa* melihat aspek penggabungjalinan unsur animism atau spiritual serta hubungan manusia dengan alam ghaib pada sebelum, ketika dan selepas persembahan. Beliau menerapkan Teori Psikoanalisis yang diperkenalkan oleh Sigmund Freud (1856-1939). Aspek yang ditekankan berdasarkan tiga peringkat, iaitu alam sedar, alam prasedar dan alam bawah sedar. Beliau menggunakan kaedah lapangan, iaitu merujuk kepada data temu bual. Hasil kajian menunjukkan seni persembahan tarian kuda kepong mempunyai pengaruh animisme yang ketara sifatnya. Peringkat permulaan, para penari masih dalam keadaan sedar, iaitu segala perlakuan masih disedari oleh penari pada saat-saat itu. Ketika alam sedar, para penari masih berhubung dengan penginderaan langsung, ingatan, pemikiran, fantasi dan perasaaan

sebagaimana yang dimiliki oleh manusia normal. Namun demikian, alam sadar ini berakhir setelah wujudnya perlakuan atau aksi para penari yang kerasukan. Alam separa sadar pula menandakan berlakunya transisi antara alam sadar dengan alam bawah sadar, iaitu melakukan aksi yang abnormal. Bagi pembukaan gelanggang, upacara pemujaan roh dan jampi mantera dilakukan untuk mengelakkan segala kejadian yang tidak diingini berlaku kepada para penari dan khalayak. Pada permulaan persembahan, jampi mantera dan upacara pemujaan roh dilakukan bagi memanggil semangat dan memohon restu agar persembahan berjalan lancar. Ketika upacara membuka gelanggang, bomoh atau pawang bertanggungjawab untuk menyediakan bentuk peralatan dan sajian seperti kelapa, beras, pisang, kemeyan, ayam putih, padi, telur, bunga rampai, kain putih, jarum dan benang. Sajian disediakan sebagai makanan untuk makhluk halus yang akan meresap ke dalam badan penari yang kerasukan. Pawang berfungsi sebagai perantaraan antara penari dengan kuasa ghaib serta bertanggung jawab memelihara penonton dan penari daripada ancaman kuasa jahat. Selain itu, pawang juga bertanggung jawab memulihkan penari keluar dari keadaan abnormal kepada situasi normal. Dapatan tersebut membuktikan fenomena ini terhasil kesan daripada penyerapan unsur animisme atau penglibatan kepercayaan kuasa ghaib yang mempengaruhi mental dan fizikal para penari kuda kepang.

Mohd. Kipli Abd. Rahman (2005) meneroka tari ritual Kuda Kepang Mabuk (KKM) untuk melihat fenomena trance (mabuk) sebagai manifestasi simbolik perjalanan mistik para penari sewaktu melakukan persembahan. Kajian dilakukan dengan kaedah kualitatif melalui aplikasi strategi etnografi yang menumpu pada hubungan antara tingkah laku dan

budaya. Konsep homo religiosus mengikut teori Mircea Eliade diaplikasikan untuk membuktikan bahawa manusia masih belum sempurna sepenuhnya sewaktu dilahirkan. Mengikut teori ini, manusia perlu mengalami upacara inisiasi yang bertujuan untuk mengubah status agama dan sosial seseorang dan seterusnya mengalami perubahan dalam kewujudannya di dunia ini. Beliau mendapati bahawa peranan mabuk dalam ritual ini mempunyai hubungan yang kuat dengan alam ghaib (metafizik) yang melalui beberapa tingkat inisiasi. Penemuan ini menunjukkan bahawa tari ritual KKM masih signifikan dengan konteks masyarakat pengamal kini ekoran kepercayaan mereka terhadap proses inisiasi walaupun telah berbaur dengan pelbagai pengaruh keagamaan

Dari segi kaedah pengumpulan istilah budaya, Mohamad Kautsar Mukhtar (2016) dalam kajian yang bertajuk *Pemetaan Konsep dan Pentakrifan Peristilahan Makanan dalam Perindustrian Kecil dan Sederhana (PKS) di Selangor telah mengumpul* istilah bahasa Melayu dan bahasa Jawa dalam PKS. Matlamat kajian ini adalah untuk meneliti hubungan sistem konsep, istilah-konsep serta pentakrifan dalam penyenaian istilah PKS. Beliau menerapkan Teori Umum Terminologi (TUT) yang diperkenalkan oleh Wuster (1931) dan model yang diketengahkan oleh Sager (1995) untuk menganalisis pentakrifan. Kajian ini bersifat kualitatif, iaitu ingin mengetengahkan istilah bahasa Melayu dan bahasa Jawa dalam bidang perusahaan makanan. Data kajian diperoleh dengan cara pemerhatian dan temu bual. Kaedah temu bual dijalankan antara beliau bersama dengan pembantu bahasa dengan para pengusaha untuk mengenal pasti istilah daripada bahasa Jawa. Hasil penelitian, beliau berjaya mengumpul 200 istilah meliputi bahasa Melayu dan bahasa Jawa. Jumlah istilah yang dikumpul adalah

berdasarkan beberapa bidang perindustrian makanan secara berkelompok meliputi perindustrian bahu, maruku, karipap, buah rotan, donat, kerepek, keropok, roti canai serta tempe. Berdasarkan jumlah istilah yang dikumpulkan, beliau mendapati tidak terdapat kata ganda yang ditemui dalam pengumpulan istilah PKS, sebaliknya terdapat beberapa bentuk golongan kata meliputi kata tunggal, kata terbitan dan kata majmuk. Beliau mendapati dalam pengumpulan istilah PKS, hubungan sistem konsep yang dominan adalah konsep alat. Bagi istilah-konsep, keunivokalan menunjukkan bilangan yang tertinggi dalam penyenaian istilah PKS, manakala bagi pentakrifan, takrif analisis, parafrasa dan campuran menunjukkan dapatan yang tertinggi berbanding dengan takrif sinonim, sintesis, implikasi, denotasi serta demonstrasi.

Seorang lagi pengkaji yang melihat aspek budaya dalam terminologi ialah Ezura As'ad Azam (2012) yang menghuraikan *Pemetaan Konsep dan Pentakrifan dalam Terminologi Melayu: Kajian Kes Seni Pertukangan Lepa di Semporna, Sabah*. Fokus kajian beliau adalah berdasarkan sistem pemetaan konsep dan pentakrifan terhadap seni pertukangan lepa dalam pengumpulan istilah bahasa Melayu dan bahasa Bajau. Beliau menerapkan Teori Umum Terminologi (TUT) yang diperkenalkan oleh Wuster (1931) untuk memerihalkan tentang konsep dan perkaitannya dengan takrif. Kajian ini bersifat kualitatif yang menjurus kepada kemasukan istilah bahasa Bajau ke dalam perbendaharaan kata bahasa Melayu melalui sistem pemetaan konsep dan takrif dalam seni pertukangan lepa. Pengumpulan data adalah berdasarkan pemerhatian dan temu bual. Berdasarkan penelitian, beliau berjaya mengumpul 210 istilah yang merangkumi bahasa Melayu dan Bajau dalam seni pertukangan lepa. Bagi pemetaan konsep, beliau

membahagikan kepada lima bahagian, iaitu alat, bahan, proses, teknik dan hasil. Beliau juga menekankan hubungan antara konsep yang meliputi hubungan logik, ontologi dan asosiatif. Selain itu, hubungan istilah-konsep juga ditekankan yang terdiri daripada hubungan keunivokalan, kesinoniman dan jargon. Beliau mendapati takrif bagi konsep seni pertukangan lepa adalah terdiri daripada campuran takrif.

Pengkaji luar negara juga menekankan penelitian kajian berkaitan terminologi, antaranya Chindinma Okeogu (2015) telah melakukan kajian terhadap terminologi, iaitu *Creating Terms in The Domain Of Terrorism: The Igbo Experience*. Kajian ini bertujuan untuk menghasilkan istilah-istilah yang boleh digunakan dalam perkara-perkara yang melibatkan keganasan di kawasan Igbo, Nigeria. Menurut beliau, tiada satu pun istilah yang dihasilkan khas untuk menerangkan tentang keganasan. Kebanyakan yang dihasilkan ialah hanya cerita tentang keganasan itu sendiri di kawasan Nigeria sehinggakan mereka tidak dapat mengungkapkan istilah keganasan apabila menghadapi situasi tersebut. Beliau menggunakan teori sosioterminologi yang diperkenalkan oleh Gaudin untuk menghasilkan istilah dalam bidang *terrorism* ini. Hal ini demikian kerana masih belum ada satu sistem yang jelas tentang pembentukan istilah di Nigeria. Istilah-istilah atau kosa kata keganasan diambil daripada surat khabar, televisyen, radio dan internet untuk dianalisis dan dijadikan sebagai panduan penghasilan istilah. Kaedah pembentukan istilah yang digunakan oleh mereka terdiri daripada empat jenis, iaitu *composition*, *derivation*, *borrowing* dan *hybridization*. Kaedah *composition* merupakan teknik yang paling kerap digunakan dalam pembentukan istilah keganasan di Igbo, Nigeria.

Antia (2000) dalam *Terminology and Language Planning: An Alternative Framework of Practice and Discourse* telah menggariskan satu paradigma yang dirujuk sebagai pengurusan terminologi berorientasikan perancangan bahasa. Orientasi ini melihat amalan terminologi dalam konteks perancangan bahasa. Sebagai label bagi konsep khusus, istilah digunakan sebagai alat untuk menyimpan, mendapatkan semula, mencipta, mewakili, dan menggerakkan pengetahuan khusus. Istilah dalam konteks ini melibatkan perdagangan, penterjemahan, dan penyebaran istilah ke seluruh dunia dalam pelbagai bahasa. Pada dasarnya, kajian ini merupakan satu usaha untuk mewujudkan asas bagi analisis keperluan alternatif, kaedah kerja yang betul, serta teori yang sesuai untuk digunakan dalam bidang perancangan bahasa, khususnya hal yang berkaitan dengan perancangan istilah. Hasil kajian yang dijalankan ini mendapati bahawa lazimnya terdapat jurang antara matlamat yang dinyatakan dalam perancangan terminologi dengan hasil sebenar yang diperolehi. Suatu teori yang berkesan perlu dirangka bagi mencapai matlamat tersebut agar sesuatu penyelidikan tersebut berupaya menghadapi apa sahaja cabaran yang timbul dalam perancangan terminologi. Beliau juga mendapati bahawa wujudnya ketidakfahaman antara sifat bahasa khusus, keperluan pakar bahasa, dengan tempat letaknya terminologi dalam perihal perancangan bahasa. Beliau kemudiannya merumuskan terminologi merupakan disiplin yang bebas, sama ada dalam kerja penyelidikan atau pengajaran, khususnya dalam pengajian pendidikan peringkat tinggi. Kajian tempatan mengenai kuda kepang telah banyak dilakukan dalam pelbagai aspek, namun dalam penelitan pengkaji masih belum ada lagi kajian ini dilihat berdasarkan bidang terminologi.

Berdasarkan kosa ilmu yang dibincangkan di atas, dapatlah disimpulkan bahawa terdapat kelompangan dalam kajian seni tari kuda kepang. Persoalan terminologi belum lagi disentuh oleh mana-mana pengkaji. Kajian oleh Zulkipli mengenai semiologi dalam kuda kepang nampak agak hampir dengan terminologi tetapi fokus agak berbeza. Terminologi bertolak daripada konsep. Kaedah pengumpulan lebih kepada pendekatan sosiolinguistik dan budaya, namun penyenaian dan pentakrifan istilah masih berpegang kepada teori umum terminologi. Malahan, makalah ini diharapkan membuka jalan kepada lebih banyak kajian selanjutnya dilakukan dalam mengumpul kata natif dalam budaya Melayu untuk diketengahkan sebagai istilah dalam dunia akademik bagi pengajaran seni persembahan sama ada di intitusi pengajian tinggi atau di kolej.

3.0 Permasalahan Kajian

Isu yang sering dijadikan permasalahan berkait dengan fungsi bahasa Melayu sebagai alat atau sarana pengembangan ilmu yang seharusnya dilihat dalam konteks perancangan bahasa khususnya dalam bidang teknologi tinggi. Hal ini dapat dikaitkan dengan penggunaan bahasa oleh masyarakat setempat. Salah satu aspek yang diperkaya ialah terminologi. Kajian dalam bidang sosiolinguistik dapat membantu ahli terminologi mendapatkan istilah yang tepat dengan mengkaji penggunaan bahasa sebenar dalam kalangan penggiat kuda kepang. Ahli terminologi terkini memberikan tumpuan kepada aspek sosiologi dalam bahasa berbanding ahli terminologi terdahulu yang menekankan penstandardan. Gabungan pendekatan terminologi tradisional dan sosioterminologi membolehkan maklumat dan takrif tentang sesuatu entri dapat

dijelaskan dengan lebih mendalam dan kurang taksa. Takrifan kamus istilah berilustrasi ini dihasilkan oleh ahli terminologi berasaskan pengetahuan dan pengalaman serta pakar menjadi sumber penting dalam pemetaan konsep bagi kamus istilah. Kebiasaannya kajian sebelum ini lebih menekankan penghuraian mengenai seni persembahan kuda kepong, dan kurang menekankan kepada istilah. Pemetaan konsep dapat menyumbang kepada pengumpulan maklumat tentang sesuatu perkara serta pemahaman terhadap sesuatu konsep. Dengan adanya penelitian dari aspek terminologi, pengguna istilah mula menerima kewujudan sinonim dan keperluan satu konsep mempunyai lebih daripada satu nama.

4.0 Objektif Kajian

Objektif-objektif yang ingin dicapai melalui kajian ini adalah seperti yang berikut, iaitu:

- i. Menenal pasti istilah istilal seni persembahan Melayu kuda kepong.
- ii. Membina peta konsep dan menghurai istilah-konsep serta mentakrif istilah berdasarkan peta konsep

5.0 Pendekatan dan Metodologi Kajian

Dalam kajian ini, terdapat dua prosedur utama yang digunakan, iaitu pengumpulan data dan penganalisan data. Kaedah pengumpulan data digunakan dalam kajian ini hanya melibatkan kajian kepustakaan. Kajian kepustakaan dijalankan bagi mendapatkan maklumat yang lebih mendalam terhadap bidang yang dikaji. Bagi tujuan tersebut, buku, jurnal, tesis, dan sebagainya didapatkan daripada perpustakaan untuk mendapatkan

gambaran yang jelas berkaitan bidang yang dikaji. Penganalisan data dijalankan dengan membuat pemetaan konsep dan pentakrifan sebelum terbentuknya glosari istilah seni persembahan kuda keping. Terminologi melibatkan kaedah preskriptif kerana melibatkan pemiawaian dan kaedah onomasiologi (penentuan lambang linguistik berdasarkan sesuatu konsep atau sistem konsep).

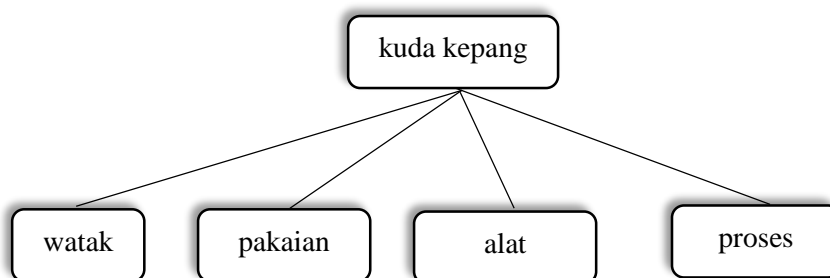
6.0 Analisis dan Perbincangan

Dalam terminologi, istilah dilihat sebagai sebahagian daripada bahasa, bukan sekadar kata atau tanda malah, merupakan sebahagian daripada kebudayaan. Pendekatan umum terminologi dan sosioterminologi melibatkan kajian teks dan lapangan. Individu atau kumpulan yang terlibat dalam peristilahan dikenali sebagai ahli terminologi dan bertanggung jawab untuk mencungkil istilah-istilah khusus dalam setiap bidang yang diterokai. Pendekatan umum terminologi memperkenalkan sistem konsep bagi menstandardkan istilah, manakala sosioterminologi timbul disebabkan ahli terminografi menghadapi masalah dalam menyelesaikan tugas. Apabila bidang terminologi mula memperlihatkan kepentingan masyarakat sebagai pengguna bahasa yang penyumbang kepada pembentukan istilah, maka muncullah pemikiran yang melahirkan sosioterminologi. Gaudin (2003, p.154) mengatakan sosioterminologi menumpukan kepada kajian istilah dari segi sosial dan sejarah, manakala Campo (2012) pula menegaskan bahawa,

“The objective of socioterminology is, first, that terminology theory and practice should recognize the cognitive and social aspects of terminologies, and second, that terminology research should be based on the actors of communication and

their communicative situations, on the treatment and dissemination of terminologies as well as on terms and concept.” (2012, p.148).

Pihkala (2006) mengatakan pendekatan sosioterminologi memberi tumpuan kepada aspek sosial dan situasi komunikasi bahasa khusus. Menurut Temmerman (2000), sosioterminologi ialah bidang yang mengkaji tentang terminologi dalam masyarakat yang sebenar. Pihkala (2006, p.18) menerangkan lagi bahawa menurut ahli sosioterminologi, bahasa tidak sesuai untuk distandardkan kerana bahasa merupakan struktur abstrak yang mengalami perubahan berterusan. Penggunaan bahasa menggambarkan pengetahuan pengguna, pendapat, status sosial dan profesional serta hubungan antara unsur-unsur tersebut. Berdasarkan pendekatan umum terminologi dan sosioterminologi, penulis telah mengupayakan data yang terkumpul seperti penjelasan di bawah. Senarai istilah terkumpul menghasilkan senarai stilah yang dibahagikan kepada konsep asas yang digunakan dalam seni persembahan kuda kepang.

Rajah 1: Konsep Asas Seni persembahan Kuda Kepang

Rajah 1 memperlihatkan 4 konsep asas dalam seni persembahan kuda kepang, iaitu watak, pakaian, alat dan proses. Tulisan ini hanya akan menganalisis satu konsep sahaja, iaitu alat. Istilah yang terkumpul dapat disenaraikan seperti dalam Jadual 1.

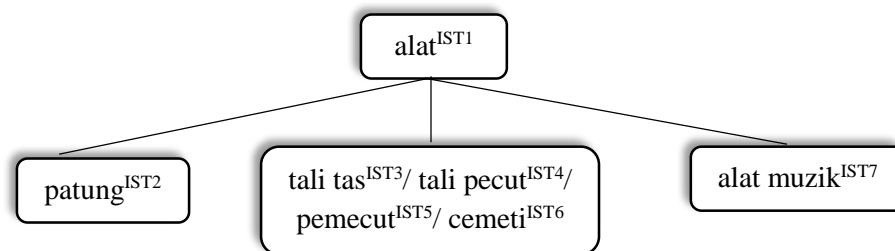
Jadual 1 menunjukkan senarai istilah seni persembahan Melayu kuda kepang.

Jadual 1: Senarai Istilah Kuda Kepang (Alat)

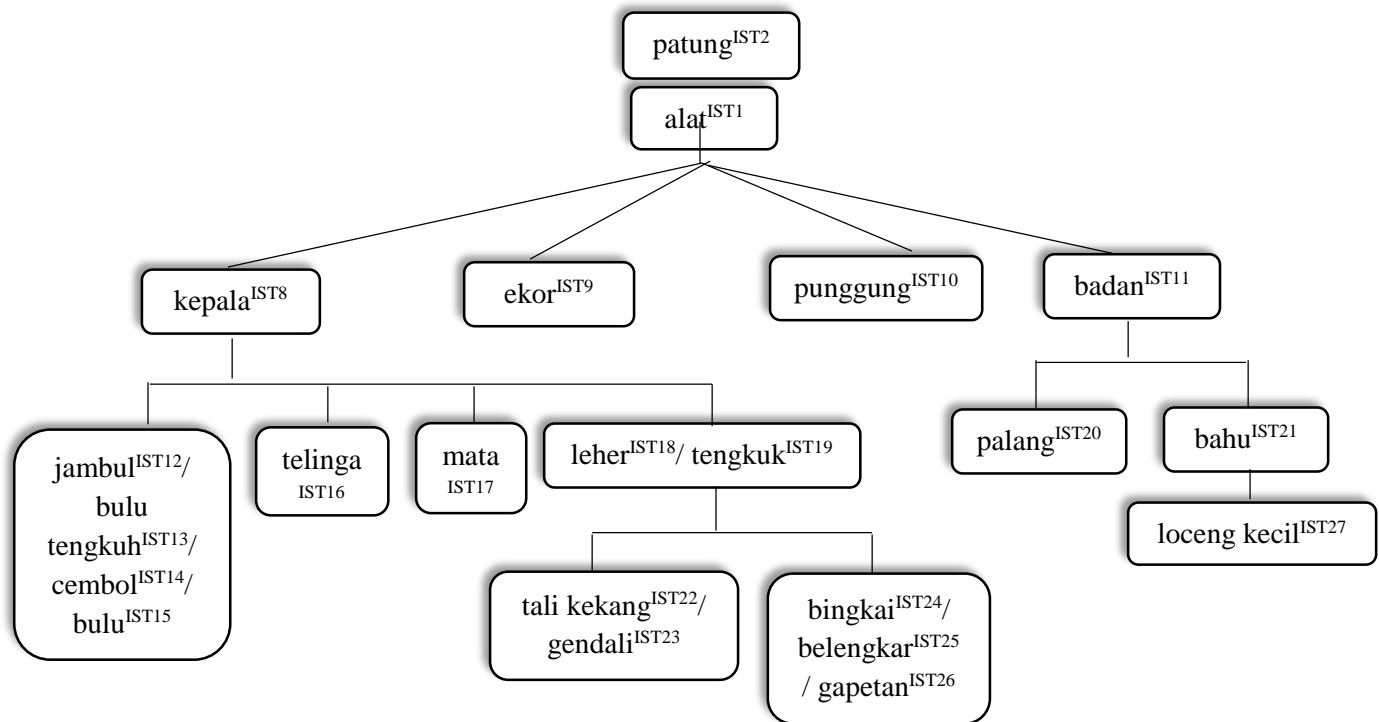
IST1	alat
IST2	patung
IST3	tali tas
IST4	tali pecut (sin.) <i>lih.</i> tali tas
IST5	pemecut (sin.) <i>lih.</i> tali tas
IST6	cemeti (sin.) <i>lih.</i> tali tas
IST7	alat muzik
IST8	kepala
IST9	ekor
IST0	punggung
IST11	badan
IST12	jambul
IST13	bulu tengkuh (sin.) <i>lih.</i> jambul
IST14	cebol (sin.) <i>lih.</i> jambul
IST15	bulu (sin.) <i>lih.</i> jambul
IST16	telinga
IST17	mata
IST18	leher
IST19	tengkuk (sin.) <i>lih.</i> leher
IST20	palang
IST21	bahu
IST22	tali kekan
IST23	gendali (sin.) <i>lih.</i> tali kekan
IST24	bingkai
IST25	belengkar (sin.) <i>lih.</i> bingkai
IST26	gapetan (sin.) <i>lih.</i> bingkai
IST27	loceng kecil
IST28	pangkal
IST29	pemegang
IST30	tali
IST31	hujung
IST32	idiofon
IST33	membranofon
IST34	zilofon
IST35	angklung
IST36	jidor
IST37	jidur (sin.) <i>lih.</i> jidor
IST38	gong
IST39	kenong
IST40	bonang

IST41	tali rotan
IST42	tiub buluh
IST43	bingkai buluh
IST44	gendang
IST45	rebana
IST46	relung batang kelapa
IST47	pengubah ketegangan
IST48	tali rotan
IST49	belulang lembu
IST50	pasak
IST51	saron
IST52	saron kecil (sin.) <i>lih.</i> saron

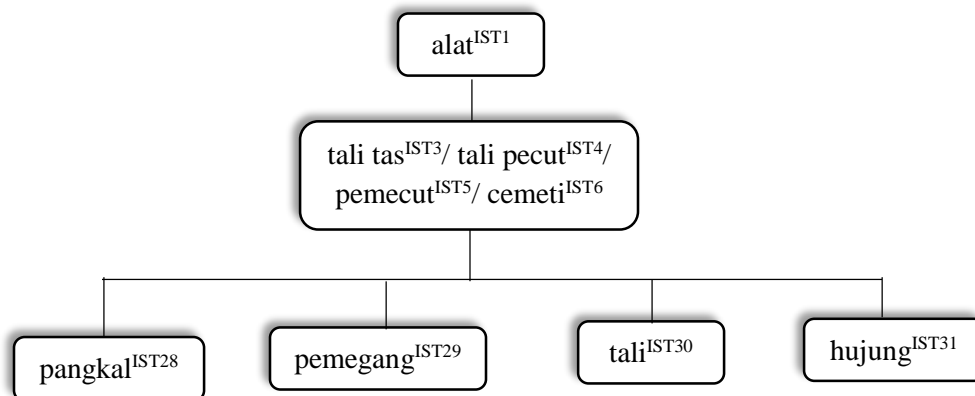
Rajah 2, 3 dan 4 memperlihatkan kedudukan istilah dalam sistem konsep yang diperkatakan, iaitu konsep alat dalam seni persembahan kuda kepang, iaitu patung, tali tas/tali pecut/pemeceut/cemeti dan alat muzik.

Rajah 2: Pemetaan Konsep Alat

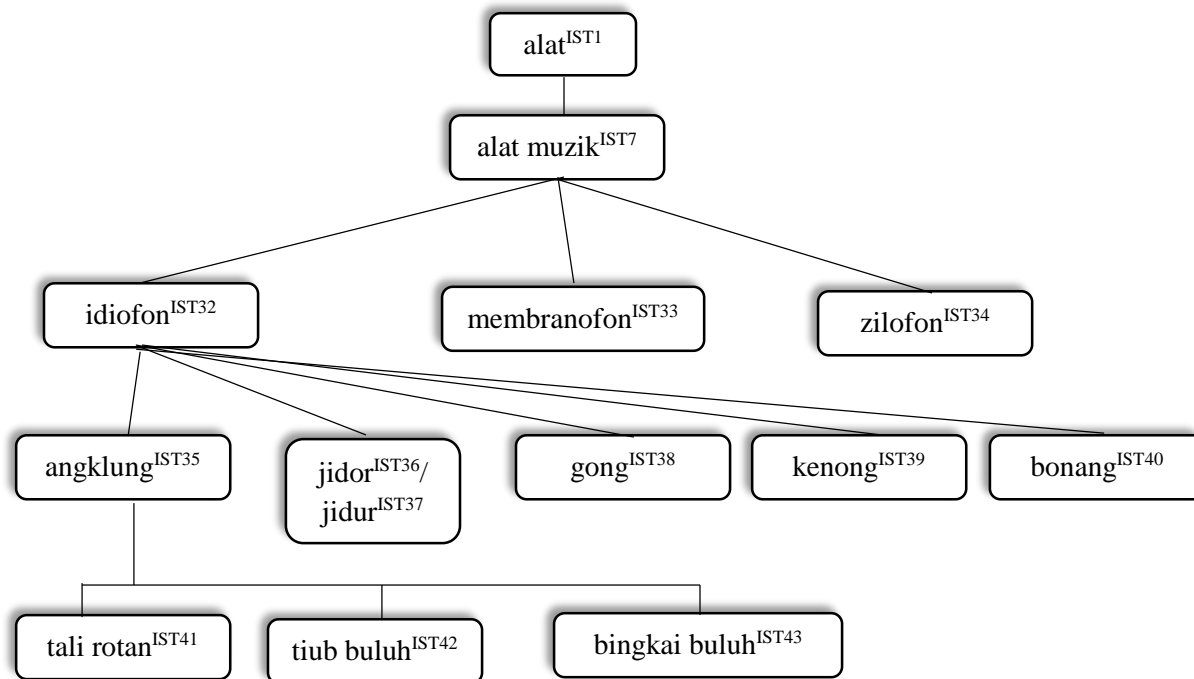

Rajah 3: Pemetaan Konsep Alat (Patung)

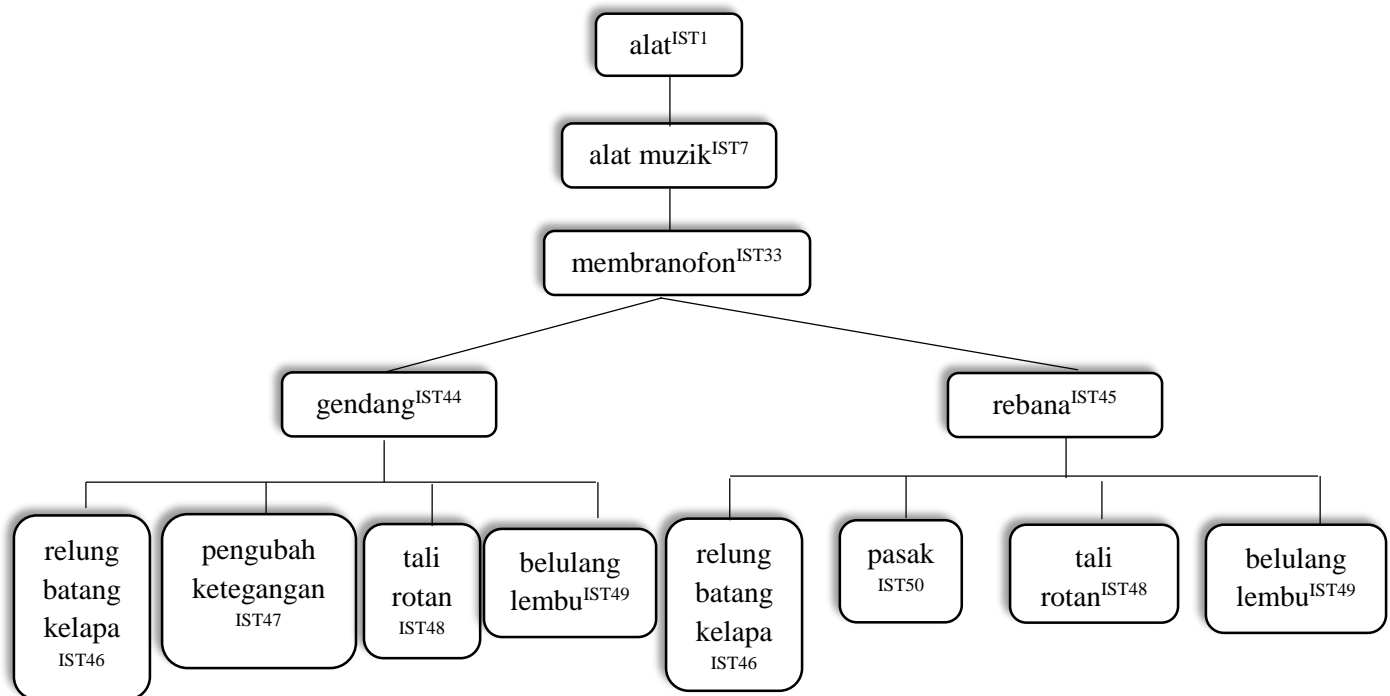

Rajah 4: Pemetaan Konsep Alat (tali tas/ tali pecut/ pemecut/ cemeti)

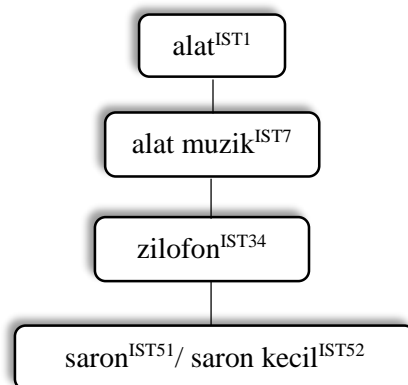
Peralatan muzik yang digunakan ketika mengiringi persembahan pula ialah gendang ibu, gendang anak, gong, saron, kenong dan angklung, manakala cemeti adalah prop utama yang digunakan ketua persembahan. (Rajah 5)

Rajah 5: Pemetaan Konsep Alat Muzik (Idiofon)

Rajah 6: Pemetaan Konsep Alat Muzik (Membranofon)

Rajah 7: Pemetaan Konsep Alat Muzik (Zilofon)

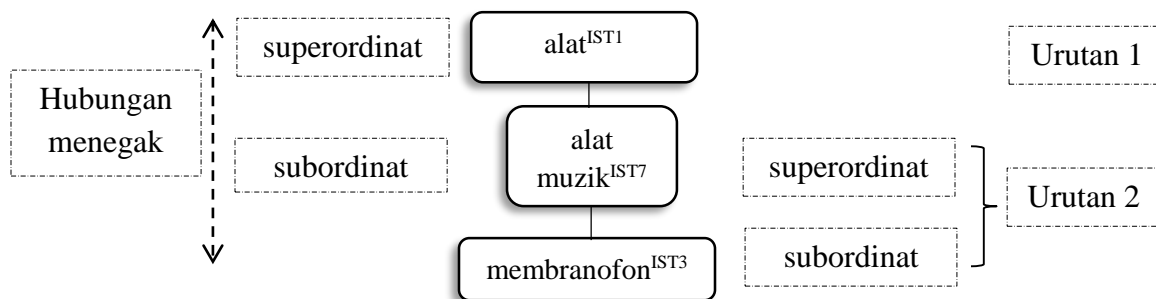
6.1 Hubungan Sistem Konsep dalam Kuda Kepang

Berdasarkan penentuan istilah dari segi hubungan konsep pula, pengkaji menerapkan konsep yang dikemukakan oleh Wuster (dalam Felber, 1995, p.100), yang melibatkan hubungan logik, ontologi, asosiatif dan campuran.

6.2 Hubungan Logik dalam Sistem Konsep

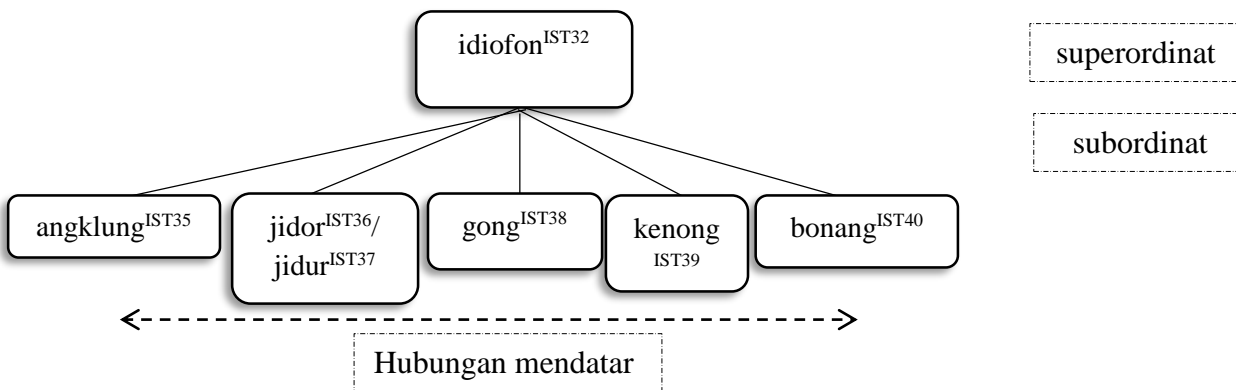
Hubungan logik ialah hubungan yang berdasarkan kesamaan intensi konsep. Hubungan ini juga dikenali sebagai hubungan generik atau hubungan abstrak. Dalam hubungan ini, suatu konsep itu mempunyai ciri yang sama dengan konsep lain. Hubungan logik ini dapat dibahagikan kepada dua, iaitu hubungan antara dua konsep, dan hubungan antara tiga atau lebih konsep. Terdapat beberapa jenis hubungan logik, iaitu hubungan logik subordinat, persilangan, koordinat, dan diagonal.

6.3 Hubungan Logik Subordinat

Rajah 8: Pemetaan Konsep Alat Muzik (i)

6.4 Hubungan Logik Koordinat

Rajah 9: Pemetaan Konsep Alat Muzik (ii)

6.5 Hubungan Ontologi atau Partitif dalam Sistem Konsep

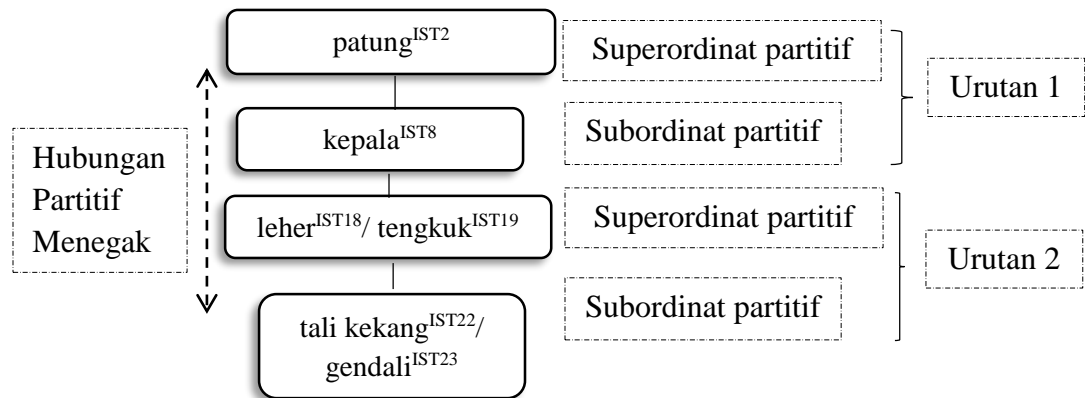
Hubungan ontologi merupakan hubungan yang berlaku secara tidak langsung antara konsep (Felber, 1995, p.105). Hubungan ini wujud antara individu yang tergolong dalam konsep tersebut. Hubungan ontologi dicirikan oleh persentuhan (kedudukan bersisian) dalam ruang, waktu, atau menerusi perhubungan sebab kesan. Jenis hubungan ontologi yang penting ialah hubungan partitif, iaitu hubungan antara konsep seluruh dengan bahagian-bahagiannya. Terdapat empat hubungan yang berkemungkinan, iaitu hubungan partitif subordinat, hubungan partitif persilangan, hubungan partitif koordinat, dan hubungan partitif diagonal.

6.6 Hubungan Partitif Subordinat

Hubungan partitif subordinat merujuk kepada perkaitan objek individu yang mempunyai bahagian yang sama seperti objek yang lain, tetapi sebagai tambahan, objek tersebut mempunyai sekurang-kurangnya satu lagi bahagian, maka objek pertama itu

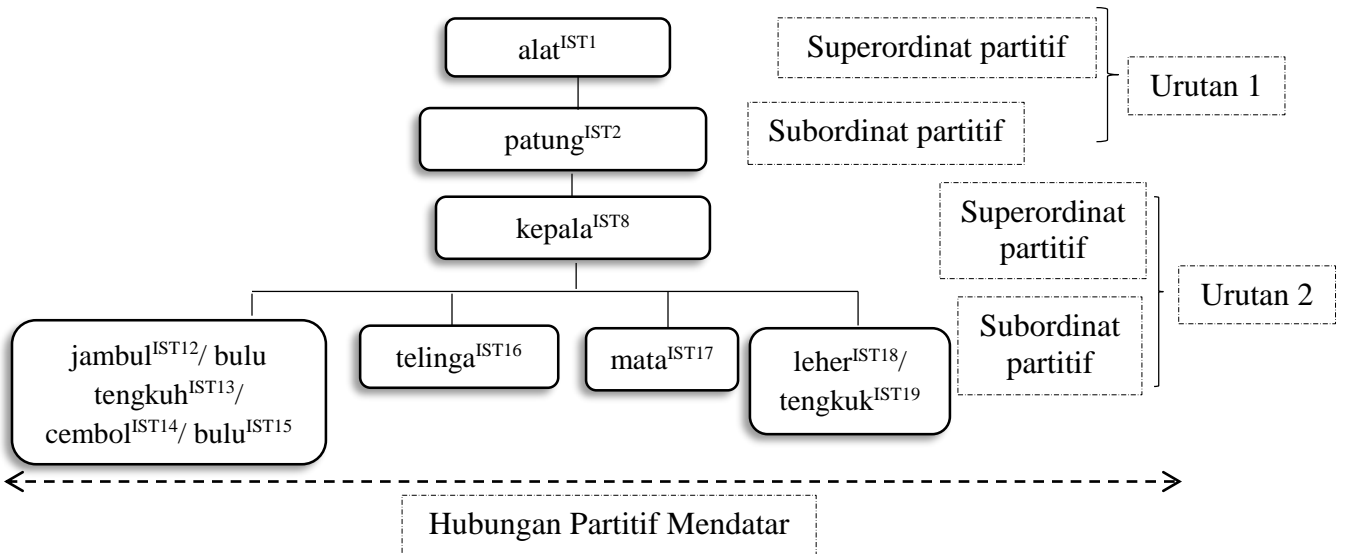
menjadi objek superordinat partitif atau keseluruhan, manakala objek yang satu lagi menjadi subordinat partitif atau sebahagian daripadanya.

superordinat partitif : seluruh
 subordinat partitif : bahagian

Rajah 10: Pemetaan Konsep Patung (i)

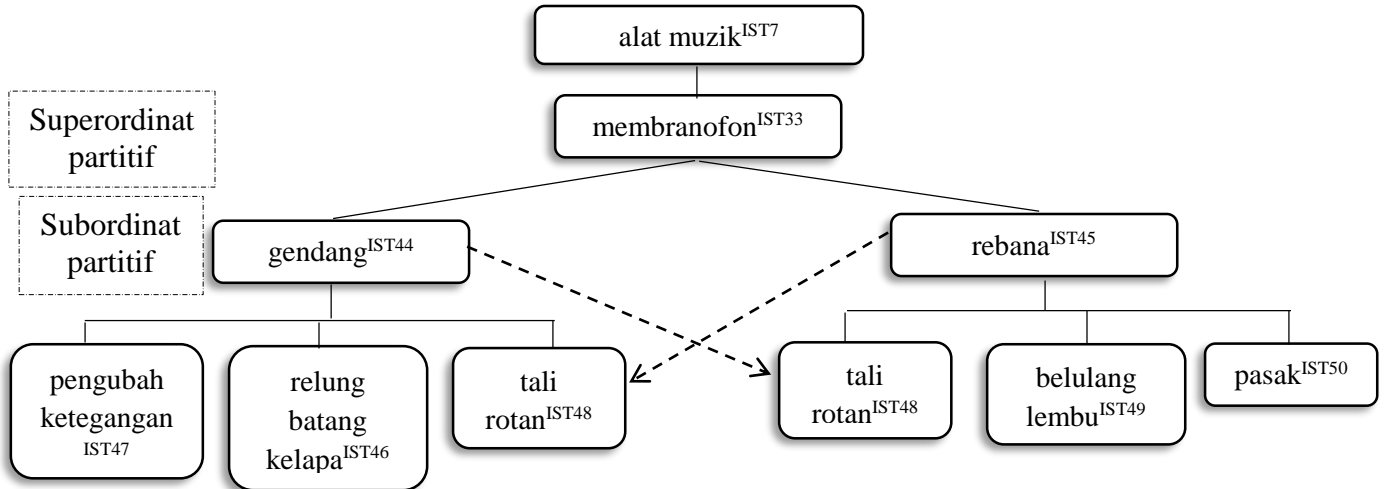
6.7 Hubungan Partitif Koordinat

Rajah 11: Pemetaan Konsep Patung (ii)

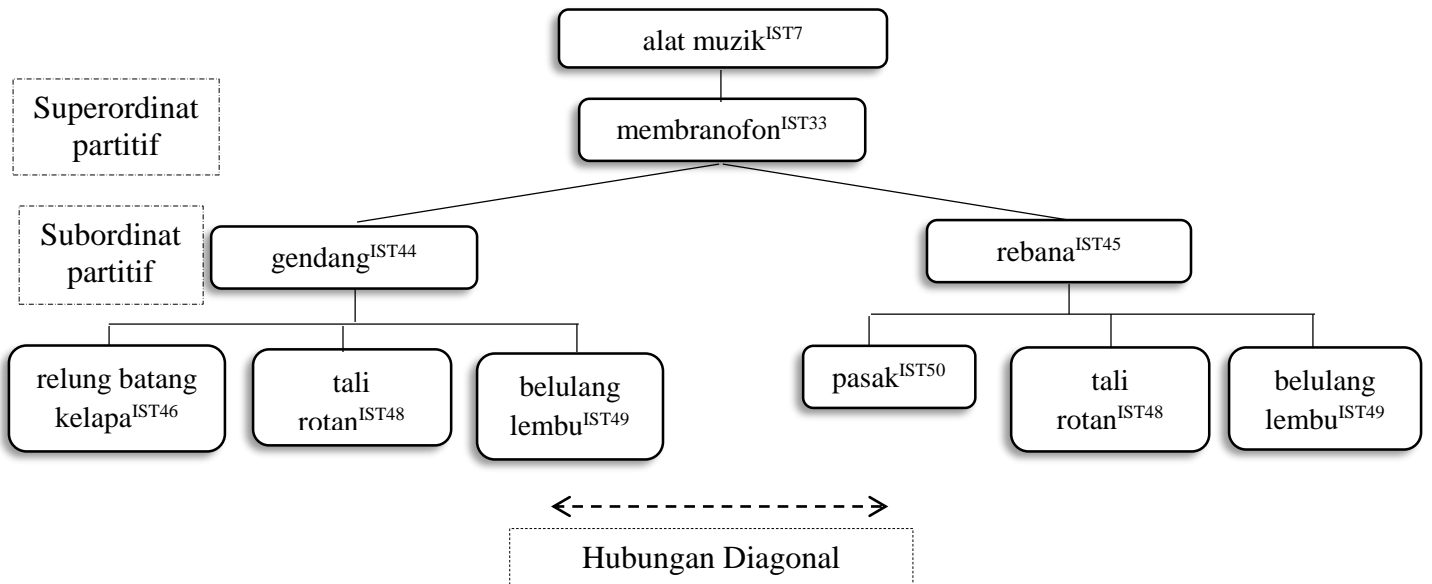

6.8 Hubungan Partitif Persilangan

Rajah 12: Pemetaan Konsep Alat Muzik (iii)

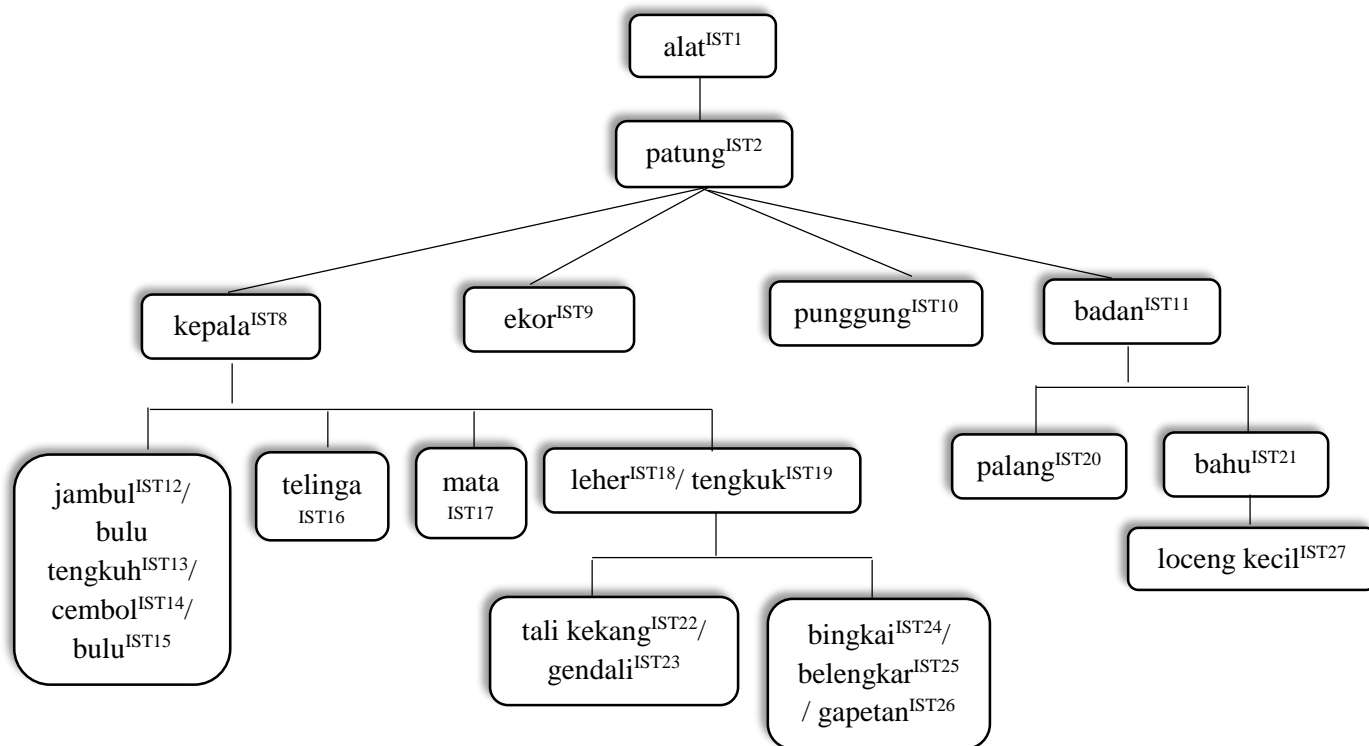
6.9 Hubungan Partitif Diagonal

Rajah 13: Pemetaan Konsep Alat Muzik (iv)

6.10 Hubungan Campuran

Hubungan campuran wujud apabila terdapatnya hubungan logik dan hubungan ontologi antara konsep-konsep yang berhubungan dalam satu peta konsep yang sama. Konsep merupakan perwakilan mental objek dalam konteks atau bidang khusus. Hubungan ini wujud apabila terdapat persamaan tema antara konsep-konsep yang berhubungan dalam hubungan logik dan hubungan ontologi.

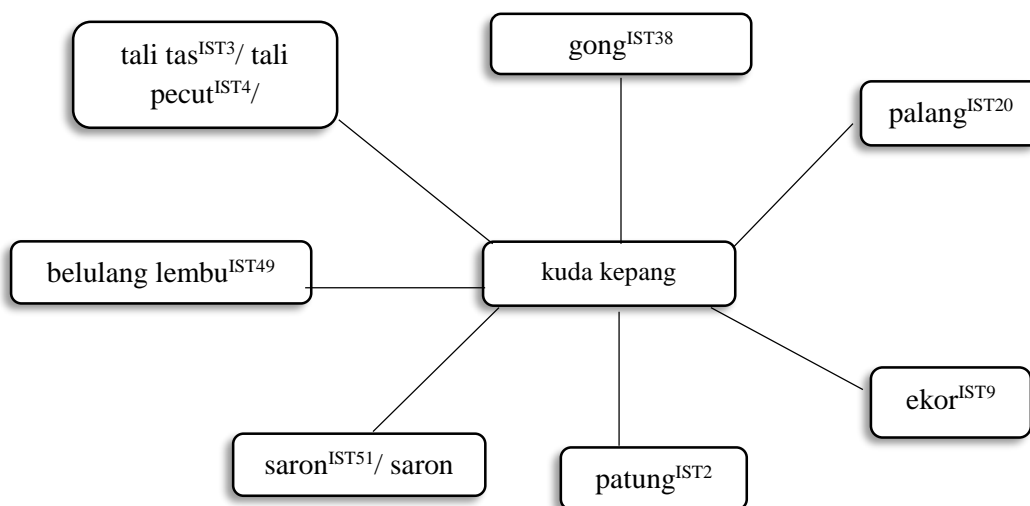

Rajah 14: Pemetaan Konsep Patung (iii)

6.11 Hubungan Asosiatif

Hubungan asosatif berbentuk non-hierarki yang melibatkan hubungan ciri intensi dan ekstensi. Ciri ekstensi merupakan sub kepada ciri intensi yang bersifat tematik.

Hubungan ini terbentuk daripada hubungan secara logik dan hubungan secara ontologi dalam satu gabungan berdasarkan konsep tema.

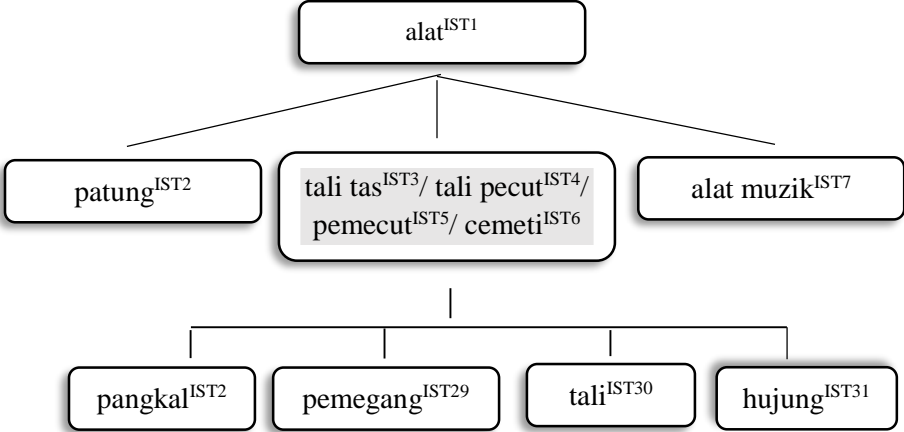
Rajah 15: Pemetaan Konsep Kuda Kepang

7.0 Penyediaan Takrif Berdasarkan Peta Konsep

Takrif merujuk pada huraian linguistik suatu konsep, berdasarkan senarai sejumlah ciri, yang dapat menyampaikan makna konsep tersebut (Sager, 1995, p. 43). Takrif memberikan perkaitan antara konsep dengan istilah secara persamaan dalam *definiendum* yang mengandungi istilah. Teori terminologi mewujudkan hubungan antara konsep dengan istilah yang secara tradisinya dilakukan dengan pentakrifan. Pentakrifan istilah membantu melancarkan komunikasi antara pakar bidang kerana makna yang disampaikan melalui takrif bersifat universal (Asmah, 1987). Pentakrifan dapat dilakukan melalui pelbagai kaedah menurut keadaan semula jadi konsep yang akan ditakrifkan dan

tujuan khas takrif itu diberikan (Sager, 1995, p.46). Penjelasan makna bagi konsep ini adalah berdasarkan senarai sejumlah ciri.

Jadual 2: Penyediaan takrif ‘tali tas’

Klasifikasi	Huraian	
Peta konsep	 <pre> graph TD A[alat^{IST1}] --- B[patung^{IST2}] A --- C["tali tas^{IST3} / tali pecut^{IST4} / pemecut^{IST5} / cemeti^{IST6}"] A --- D[alat muzik^{IST7}] C --- E[pangkal^{IST2}] C --- F[pemegang^{IST29}] C --- G[tali^{IST30}] C --- H[hujung^{IST31}] </pre>	
Istilah	tali tas/ tali pecut/ pemecut/ cemeti	
Ciri	<p style="text-align: center;">Intrinsik</p> <ul style="list-style-type: none"> - Terbahagi kepada 4 bahagian, iaitu pangkal, pemegang, tali dan hujung. - Tali diperbuat daripada tali terap (jerami) atau daun nenas. - Bahagian pemegangnya diperbuat daripada buluh atau rotan yang berukuran lebih kurang sebesar ibu jari kaki dan satu kaki panjang. - Bentuknya dibuat besar pada bahagian pangkalnya dan menirus pada bahagian hujungnya. - Tali tas lembut dan mudah dilentur untuk mengawal gerak tari. 	<p style="text-align: center;">Ekstrinsik</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alat utama dalam persembahan kuda kepang untuk mengawal tarian dalam gelanggang. - Digunakan untuk sebatan pada kuda kepang. - Dipegang oleh ketua penari/ jurupandu/ ketua kumpulan/ Danyang. - Tali tas dipukul sebagai isyarat kepada penari untuk pertukaran gerak tari seperti ke kanan, ke kiri, pusing dan sebagainya. - Tali tas dipercayai mempunyai kesaktian sehingga membolehkan

		seorang Danyang dapat mengawal, mengarah dan memberhentikan persembahan kuda kepong pada bila-bila masa.
Perlabelan konsep	IST3/IST4/IST5/IST6	
Pertalian konsep	Superordinat (genus)	Subordinat (spesies)
	1. alat	1. tali tas/ tali pecut/ pemecut/ cemeti
	2. tali tas/ tali pecut/ pemecut/ cemeti	2. pangkal, pemegang, tali, hujung
Hubungan	1. Logik	
	Logik Subordinat (menegak)	Logik Koordinat (mendatar)
	Pertalian konsep alat dan tali tas/ tali pecut/ pemecut/ cemeti.	Pertalian konsep tali tas/ tali pecut/ pemecut/ cemeti dengan patung dan alat muzik.
	2. Ontologi	
	Partitif Subordinat (menegak)	Partitif Koordinat (mendatar)
	Pertalian konsep alat dengan tali tas/ tali pecut/ pemecut/ cemeti dan pemegang.	Pertalian konsep pemegang dengan tali, hujung dan pangkal.
Takrif	Alat utama dalam persembahan kuda kepong untuk mengawal tarian dalam gelanggang. Digunakan untuk sebatan pada kuda kepong. Dipegang oleh ketua penari/ jurupandu/ ketua kumpulan/ Danyang. Terbahagi kepada 4 bahagian, iaitu pangkal, pemegang, tali dan hujung. Tali diperbuat daripada tali terap (jerami) atau daun nenas. Bahagian pemegangnya diperbuat daripada buluh atau rotan yang berukuran lebih kurang sebesar ibu jari kaki dan satu kaki panjang. Bentuknya dibuat besar pada bahagian pangkalnya dan menirus pada bahagian hujungnya. Tali tas lembut dan mudah dilentur untuk mengawal gerak tari. Tali tas dipukul sebagai isyarat kepada penari untuk pertukaran gerak tari seperti ke kanan, ke kiri, pusing dan sebagainya. Tali tas dipercayai mempunyai kesaktian sehingga membolehkan seorang Danyang dapat mengawal, mengarah dan memberhentikan persembahan kuda kepong pada bila-bila masa.	

8.0 Kesimpulan

Seni persembahan kuda kepang ternyata indah. Kelihatannya mudah tetapi sebenarnya rumit. Geraknya berseni walaupun nampak ringkas. Lenggoknya bersahaja tetapi seiring ke tengah ke tepi. Kudanya merupakan patung yang kaku tetapi memerlukan kemahiran mengendalikan secara berseni. Justeru, dalam keringkasan itu terlihatnya banyak istilah yang perlu diterokai agar pemindahan ilmu dapat berjalan lancar. Usaha mengumpulkan istilah dalam bidang seni seharusnya diperluaskan agar generasi akan datang akan mempelajari ilmu ini secara akademik. Terminologi merupakan satu bidang profesionalisme yang menuntut kemahiran bukan sahaja dalam bahasa tetapi kebolehan memahami bidang yang diterokai. Oleh itu, dapat disimpulkan bahawa kemahiran dalam sasaran amat diperlukan bagi seorang ahli terminologi dalam melaksanakan prinsip-prinsip terminologi. Kesedaran untuk membentuk atau menggubal istilah yang bersangkutan dengan alam Melayu bagi penggunaan istilah teknologi tinggi agak kurang.

Dalam konteks pembentukan budaya ilmu, kewujudan istilah dalam pelbagai bidang ilmu menjadi simbol telah berlakunya proses intelektualisasi dalam bahasa Melayu dan sewajarnya keutuhan bahasa Melayu sebagai bahasa ilmu dipertahankan. Dapatan kajian ini turut melibatkan pembinaan glosari seni persembahan kuda kepang untuk memudahkan pengkaji bidang atau individu yang berminat dengan tarian kuda kepang membuat rujukan istilah.

Penghargaan

Makalah ini dihasilkan melalui dana FRGS - FP105-2018A *Peninsular Malay Diasporas in Southeast Asia: Examining The Roots and Implications Of Their Cultural And Linguistic Heritages*.

BIBLIOGRAFI

Antia, B.E. (2000). *Terminology and language planning. An alternative framework of practice and discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Cut Marzakina, Tri Supadmi & Nurlaili (2017). Intrance dalam tari kuda kepang pada sanggar seni mekar budaya di kecamatan tadu raya kabupaten nagan raya.

Jurnal Ilmiah Mahasiswa Program Studi Pendidikan Seni Drama, Tari dan Musik

Fakultas Keguruan dan Ilmu Pendidikan Unsyiah, 2: 125-136. Aceh: Universitas

Syiah Kuala.

Ezura As'ad Azam. (2012). *Pemetaan konsep dan pentakrifan dalam terminology Melayu:*

Kajian kes seni pertukangan lepa di Semporna, Sabah. (Tesis sarjana tidak diterbitkan). Universiti Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia.

Kuda kepang : Simbolik kerohanian dipetik daripada blog Warisan Johor <https://www.facebook.com/WarisanJohor/posts/kuda-kepang-simbolik-kerohaniankuda-kepang-merupakan-satu-seni-tradisional-yang-10157127975661731/> pada 16 November 2020.

Mohd. Effizan Wahid (2011). *Tarian Kuda Kepang: Satu Kajian Semiologi Dan Perkaitannya Dengan Masyarakat.* Latihan Ilmiah Sarjana Muda Pengajian Malaysia dengan Pendidikan, UPSI.

Mohamad Kautsar Mukhtar. (2016). *Pemetaan konsep dan pentakrifan peristilahan makanan dalam perindustrian kecil dan sederhana (PKS) di Selangor.* (Tesis sarjana tidak diterbitkan). Universiti Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia.

Mohd. Jirey Kumalah, Gusni Saat, Jabil Mapjabil, Rosazman Hussin, Teuku Afrizal & Mustapa Abu Talip. (2015). Kearifan tempatan dan potensinya sebagai tarikan pelancongan berasaskan komuniti: Kajian kes komuniti Bajau Ubian di Pulau Mantani, Sabah. *Malaysian Journal of Society and Space*, 11 (12), p.112-128.

Okeogu, C. (2015). Creating Terms in The Domain of Terrorism: The Igbo Experience. *African Educational Research Journal*. National Institute for Nigerian Languages, Aba, Nigeria.

Richards J., Platt J. dan Weber H. (1985). *Longman Dictionary of Applied Linguistics*.

Great Britain: Longman Group Ltd.

Roslina Abu Bakar (2014). Tarian Kuda Kepang: Animisme dalam Kesenian Masyarakat

Jawa. *Jurnal Peradaban Melayu, Jilid 9, 30-41*. Perak: Universiti Pendidikan

Sultan Idris.

Sabzali Musa Kahn et. al. (2011) Mendepani Seni warisan dan kreatif dalam mencapai gagasan Melayu di nusantara" (Kertas prosiding, Universiti Islam Negeri Sunan, Gunung Djati, Bandung)

Sharifah Syahirah Syed Othman (2014). Pengurusan dan Persembahan: Kajian Kes

Kumpulan Kuda Kepang Sinar Warisan. Universiti Malaya: Akademi Pengajian

Melayu.

Temmerman, R. (2000). *Towards new ways of terminology description: The cognitive approach*. Philadelphia: John Publishing Company.